

УДК 336.22:336.71

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12\(22\)-1042-1058](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12(22)-1042-1058)

Лаврова-Манзенко Олена Олексіївна к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і фінансів, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, <https://orcid.org/0000-0003-1320-6940>

ПОДАТКОВЕ УПРАВЛІННЯ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ

Анотація. У статті досліджено теоретичні та прикладні аспекти податкового управління у фінансовому секторі України, що нині функціонує в умовах високої регуляторної турбулентності, економічної нестабільності та прискореної цифровізації фінансових послуг. Здійснено аналіз еволюції поняття податкового управління та його ролі у забезпеченні фінансової стійкості держави. Особливу увагу приділено вивченню специфічних ознак фінансового сектору — складності фінансових операцій, багатовимірності податкових зобов'язань, нерівномірності розвитку банківського та небанківського сегментів — і їх впливу на якість формування податкової бази.

У статті проаналізовано чинну систему нормативно-правового регулювання оподаткування фінансових установ, виявлено асинхронність між бухгалтерськими, регуляторними та податковими стандартами й обґрунтовано, що саме ця неузгодженість є ключовим фактором виникнення податкових ризиків. Проведена оцінка ефективності податкового адміністрування засвідчила обмеженість аналітичної спроможності податкових органів, що призводить до переважання формально-документального контролю над змістовним аналізом фінансових операцій. Показано, що сучасна модель податкового управління не здатна належно реагувати на структурні зміни у фінансовому секторі та не забезпечує достатнього рівня прогнозованості податкових надходжень.

У порівнянні з міжнародними практиками встановлено, що провідні країни використовують принципово-орієнтовані підходи до регулювання та інтегрують податковий контроль із системами фінансового нагляду. На основі проведеного аналізу сформульовано рекомендації щодо вдосконалення податкового управління в Україні, які передбачають модернізацію аналітичних інструментів, підвищення інституційної спроможності податкових органів, гармонізацію нормативних стандартів та створення єдиного інформаційного простору для обміну даними між державними інституціями. Результати дослідження мають практичне значення для формування ефективної, збалансованої та прогнозованої податкової політики у фінансовому секторі.

Ключові слова: податкове управління, фінансовий сектор, нормативно-правове регулювання, фінансові установи, податкова прозорість, BEPS, податкова політика, міжнародні стандарти оподаткування.

Lavrova-Manzenko Olena Oleksiivna PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Finance, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, <https://orcid.org/0000-0003-1320-6940>

TAX MANAGEMENT IN THE FINANCIAL SECTOR

Abstract. The article examines the theoretical and applied aspects of tax management in the financial sector of Ukraine, which currently operates under conditions of high regulatory turbulence, economic instability, and accelerated digitalization of financial services. The evolution of the concept of tax management and its role in ensuring the financial stability of the state is analyzed. Particular attention is paid to the specific characteristics of the financial sector — the complexity of financial operations, the multidimensional nature of tax liabilities, and the uneven development of the banking and non-banking segments — and their impact on the quality of tax base formation.

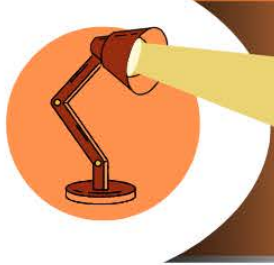
The article analyzes the existing regulatory framework governing the taxation of financial institutions, identifies the asynchrony between accounting, regulatory, and tax standards, and substantiates that such inconsistency is a key factor contributing to the emergence of tax risks. The assessment of the effectiveness of tax administration demonstrates the limited analytical capacity of tax authorities, which leads to the predominance of formal-documentary control over substantive analysis of financial operations. It is shown that the current model of tax management is unable to adequately respond to structural changes in the financial sector and does not ensure a sufficient level of predictability of tax revenues.

In comparison with international practices, it is established that leading countries employ principles-based approaches to regulation and integrate tax control with financial supervision systems. Based on the conducted analysis, recommendations for improving tax management in Ukraine are formulated, which include the modernization of analytical tools, enhancement of the institutional capacity of tax authorities, harmonization of regulatory standards, and creation of a unified information space for data exchange among state institutions. The results of the study have practical significance for shaping an effective, balanced, and predictable tax policy in the financial sector.

Keywords: tax management, financial sector, regulatory framework, financial institutions, tax transparency, BEPS, tax policy, international taxation standards.

Постановка проблеми. Податкове управління у фінансовому секторі посідає ключове місце в забезпеченні стабільності державних фінансів та ефективного функціонування економічної системи загалом. Фінансові установи — банки, страхові компанії, небанківські фінансові організації — виконують роль

провідних учасників фінансового ринку, а їх податкові зобов'язання є важливою складовою формування бюджетних надходжень. В умовах постійних змін податкового законодавства, макроекономічної нестабільності та воєнних викликів питання підвищення ефективності податкового управління набуває особливої актуальності, оскільки визначає рівень фінансової стійкості держави та її здатність реагувати на кризові явища.

Сучасний фінансовий сектор характеризується ускладненням бізнес-моделей, зростанням кількості операцій, появою нових цифрових інструментів та посиленням міжнародних вимог щодо прозорості оподаткування. Це створює додаткові податкові ризики та підвищує навантаження на систему податкового адміністрування. Ефективне податкове управління у фінансовому секторі стає не лише важливим інструментом забезпечення надходжень до бюджету, а й фактором, що впливає на конкурентоспроможність фінансових посередників, інвестиційний клімат та довіру до фінансової системи країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці податкового управління значну увагу приділено у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких Краковська А., Ткачик Ф. та Сербін О. У їхніх роботах розглядаються питання податкового адміністрування, оцінки податкових ризиків, впливу податкової політики на діяльність фінансових установ. Водночас комплексне дослідження особливостей податкового управління саме у фінансовому секторі, з урахуванням сучасних викликів цифровізації, регуляторних змін та глобалізації фінансових ринків, залишається недостатньо розкритим.

Метою статті є всебічний аналіз системи податкового управління у фінансовому секторі, виявлення основних проблем та ризиків у процесі оподаткування фінансових установ, а також формування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності податкового адміністрування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Податкове управління є комплексною категорією, що охоплює систему організаційних, правових, аналітичних та контрольних заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування податкової системи та раціонального формування доходної частини бюджету. Його сутність полягає в цілеспрямованому впливі держави на процеси встановлення, справляння та контролю за сплатою податків, а також у створенні умов для збалансування інтересів держави та платників податків. У науковій літературі податкове управління розглядається як окрема підсистема фінансового управління державою, що має власні принципи, методи та інструменти реалізації. До його ключових функцій належать: планування податкових надходжень, організація податкового адміністрування, моніторинг і контроль податкових зобов'язань, прогнозування податкових ризиків, забезпечення податкової дисципліни та інформаційно-аналітичне супроводження податкових процесів.

Роль податкового управління в економічній системі визначається його здатністю забезпечувати стабільність та передбачуваність бюджетних ресурсів,

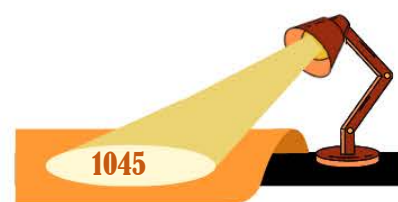

що є необхідною умовою для виконання державою соціальних, оборонних, інвестиційних та регулятивних функцій. Ефективне податкове управління сприяє створенню сприятливого економічного середовища, знижує рівень тінізації, мінімізує податкові зловживання та забезпечує рівномірне фіскальне навантаження. Важливим аспектом є його вплив на макроекономічну стабільність: раціональна податкова політика здатна стимулювати інвестиційну активність, підтримувати розвиток малого і середнього бізнесу та забезпечувати конкурентоспроможність національної економіки на міжнародному ринку. У цьому контексті податкове управління можна розглядати не лише як інструмент фіскального забезпечення, але й як важіль розвитку економічних процесів.

Сучасні умови господарювання характеризуються високою динамікою економічних процесів, цифровою трансформацією, глобалізацією фінансових потоків та зростанням складності бізнес-операцій. У таких умовах роль податкового управління значно посилюється, оскільки воно має адаптуватися до нових викликів, забезпечувати належний рівень податкової прозорості та протидію ухиленню від оподаткування. Особливого значення набуває впровадження ризик-орієнтованих моделей адміністрування, використання електронних сервісів, автоматизованих систем аналізу даних, які дозволяють підвищити якість податкового контролю та скоротити адміністративні витрати. Таким чином, податкове управління у сучасній економіці перетворюється на багатовимірний процес, що передбачає не лише класичне адміністрування, але й стратегічне управління податковими потоками на основі цифрових технологій та інтелектуальних аналітичних інструментів [6].

Ще одним важливим аспектом є взаємозв'язок податкового управління з рівнем довіри до державних інститутів. Високий рівень прозорості та ефективності податкових процедур сприяє формуванню культури добровільної сплати податків і зменшує необхідність у репресивних механізмах контролю. Водночас недоліки у податковому адмініструванні — надмірні бюрократичні бар'єри, часті зміни законодавства, необ'єктивність перевірок — можуть поглиблювати тінізацію економіки та спричиняти втрати бюджету. Отже, податкове управління виконує не лише фіскальну, але й соціально-економічну функцію, впливаючи на рівень легітимності державної політики та соціальний договір між державою і громадянами.

Фінансовий сектор представляє собою складну, високорегульовану систему, що об'єднує різні типи установ — банківські організації, страхові компанії, кредитні спілки, фінансові та лізингові компанії, інвестиційні фонди, небанківських фінансових посередників. Особливість його функціонування полягає у тому, що фінансові установи не створюють матеріальних благ, а забезпечують переміщення, перерозподіл та трансформацію фінансових ресурсів в економіці. Це зумовлює специфічний характер їхніх доходів, витрат та операційних ризиків, що суттєво відрізняє їх від суб'єктів реального сектору економіки і робить їх об'єктом особливого податкового регулювання.

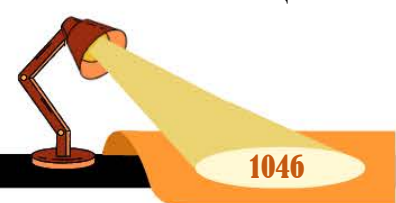
Однією з ключових характеристик фінансового сектору є високий рівень взаємозалежності та системної значущості. Фінансові установи оперують великими обсягами грошових потоків, виконують посередницькі функції та формують основу платіжної інфраструктури країни [12]. Будь-які збої в їхній діяльності можуть мати мультиплікативний ефект на макроекономічному рівні, що підвищує вимоги до якості їхнього регулювання, у тому числі податкового. Податкові механізми, застосовані до фінансових установ, мають бути адаптовані до їхньої підвищеної чутливості до змін ринкових умов, процентних ставок, валютних коливань та кредитних ризиків.

Особливості діяльності фінансових установ формують унікальну структуру доходів і витрат, що ускладнює процес визначення податкової бази. Для банків такими специфічними елементами є процентні доходи та витрати, операції з формування і використання резервів під кредитні ризики, операції з цінними паперами, валютні операції, операції репо, деривативи. Страхові компанії мають інший профіль податкової специфіки: страхові премії, страхові резерви, перестрахові операції, виплати страхових відшкодувань, інвестиційна діяльність за рахунок страхових фондів. У небанківських фінансових установ виникають особливості в оподаткуванні лізингових операцій, факторингу, мікрокредитування, операцій із фінансовими активами.

Ще одним ключовим аспектом є значний вплив міжнародних стандартів та глобальних ініціатив на функціонування фінансового сектору. Фінансові установи вимушені дотримуватись норм фінансового моніторингу (AML/CFT), стандартів прозорості та обміну податковою інформацією (CRS, FATCA), правил трансфертного ціноутворення та рекомендацій ОЕСД щодо боротьби з агресивним податковим плануванням [3-5, 8, 11]. Такі вимоги формують додатковий рівень податкових зобов'язань і підвищують навантаження на системи внутрішнього контролю фінансових організацій, стимулюючи їх до цифровізації та автоматизації процесів.

Висока динаміка розвитку фінансових ринків, поява фінтех-компаній, зростання популярності криптовалютних активів та нових платіжних сервісів створюють нові виклики для податкового регулювання. З одного боку, ці інновації розширюють спектр фінансових операцій та підвищують ефективність ринку, а з іншого — ускладнюють процес їхнього обліку, класифікації та оподаткування. Саме тому фінансовий сектор виступає одним із найбільш складних об'єктів податкового управління, що потребує гнучкого, ризик-орієнтованого та технологічно модернізованого підходу з боку держави.

Нормативно-правове забезпечення оподаткування фінансового сектору традиційно розглядають у двох площинах: як галузь податкового права, що регулює порядок оподаткування операцій фінансових установ, і як елемент фінансового регулювання, тісно пов'язаний із банківським, страховим та інвестиційним наглядом. У першому випадку акцент ставиться на юридичній

визначеності податкових норм (об'єкт, база, ставки, пільги, особливі режими), у другому — на узгодженості податкових вимог із цілями фінансової стабільності та пруденційного нагляду. Аналізуючи ці два підходи, можна побачити певну напругу: податкове законодавство прагне фіскальної ефективності, тоді як регуляторні акти фінансового сектору — стабільності, стійкості та довгострокового розвитку. Саме на стику цих підходів і формується специфіка нормативно-правового поля оподаткування фінансових установ.

У вітчизняній практиці базовим документом є Податковий кодекс України [9], який задає рамкові правила оподаткування прибутку банків, страхових компаній, операцій з фінансовими інструментами, нерезидентами тощо. Водночас значна частина специфіки фінансового сектору «виноситься» у підзаконні акти регуляторів (НБУ, регулятора ринків капіталу та небанківських фінансових послуг), які визначають порядок формування резервів, класифікації активів, розкриття інформації, оцінки ризиків. На практиці це призводить до подвійного нормативного нашарування: одна логіка для обліку та регуляторної звітності, інша — для оподаткування. У результаті фінансові установи змушені адаптуватися до різних вимог, що збільшує транзакційні витрати, ускладнює податкове планування та підвищує ризик розбіжностей між обліковими та податковими даними.

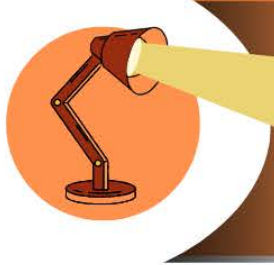
З теоретичної точки зору можна виокремити два протилежні підходи до побудови нормативно-правового забезпечення оподаткування фінансового сектору:

- формально-правовий (правила-орієнтований), коли законодавець детально прописує кожну ситуацію, намагаючись мінімізувати «сіру зону»;
- принципово-орієнтований (principles-based), коли задаються загальні принципи, а деталізація — предмет регуляторних та наглядових практик.

Українська модель загалом ближча до першого підходу: Податковий кодекс містить значну кількість спеціальних норм щодо банків, страховиків, операцій із цінними паперами, нерезидентами, резервами тощо. Перевага такого підходу — формальна визначеність і можливість чітко «прокласти» податкові наслідки. Однак при швидкій змінюваності фінансових інструментів це породжує системну проблему запізнення норми: нові продукти вже з'являються на ринку, а їх податковий режим ще не врегульований або врегульований фрагментарно. Це створює простір для арбітражу та агресивного податкового планування.

Другий підхід — принципово-орієнтований — ширше застосовується у міжнародній практиці (зокрема, у стандартах OECD, рекомендаціях щодо протидії BEPS, правилах обміну податковою інформацією [8, 11]). Він базується на концепції «сутність понад формою» та орієнтується на економічний зміст операцій, а не лише на їх юридичну оболонку. Для фінансового сектору це особливо важливо, адже складні операції з деривативами, сек'юритизацією, перестрашуванням, трансфертним ціноутворенням формально можуть виглядати

законно, але де-факто бути спрямованими на розмивання податкової бази. Інтеграція такого підходу в національну систему вимагає посилення аналітичної спроможності податкових органів та високої кваліфікації персоналу, що є не лише юридичним, а й інституційним викликом.

Окремий вимір нормативно-правового забезпечення — міжнародні стандарти та зобов'язання. Участь у ініціативах BEPS, CRS, FATCA, імплементація рекомендацій OECD і вимог фінансового моніторингу призводять до того, що національна система оподаткування фінансового сектору дедалі більше набуває наднаціонального виміру [3-5, 8, 11]. З одного боку, це підвищує прозорість фінансових потоків, ускладнює використання офшорних схем та транснаціональних структур для ухилення від оподаткування. З іншого — збільшує регулятивне та комплаєнс-навантаження на банки й інші фінансові установи, змушуючи їх інвестувати в IT-системи, внутрішній контроль та персонал. З точки зору податкового управління це ставить завдання пошуку балансу між вимогами міжнародної прозорості і збереженням конкурентоспроможності національного фінансового сектору.

Практика застосування чинного нормативно-правового поля демонструє кілька критичних проблемних зон. По-перше, нестабільність податкового законодавства: часті зміни ставок, правил формування резервів, підходів до оподаткування окремих операцій ускладнюють довгострокове планування фінансовими установами і стимулюють пошук тимчасових, а не стратегічних рішень.

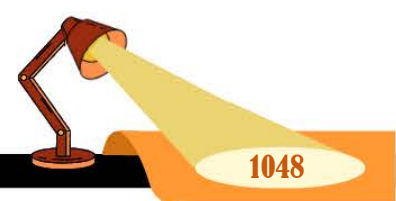
По-друге, фрагментарність узгодження податкових норм із регуляторними: зміни у банківському чи страховому регулюванні не завжди синхронізуються зі змінами в оподаткуванні, що призводить до розбіжностей у трактуванні тих самих економічних явищ.

По-третє, обмежена передбачуваність правозастосовної практики: судові та адміністративні рішення з податкових спорів фінансових установ нерідко демонструють різну логіку тлумачення норм, що підвищує правові ризики.

З огляду на проведений аналіз, можна зробити кілька власних узагальнених висновків щодо нормативно-правового забезпечення оподаткування фінансового сектору:

– система має гібридний характер, поєднуючи формально-правовий підхід у податковому законодавстві з елементами принципово-орієнтованого регулювання, запозиченого з міжнародних стандартів. Однак цей синтез поки що неповний і часто суперечливий.

– ключовою проблемою є асиметрія між швидкістю розвитку фінансових інновацій та інерційністю нормативно-правової бази. Фінансовий сектор фактично «випереджає» законодавство, що змушує податкові органи компенсувати це шляхом розширювального тлумачення норм, підвищуючи рівень правової невизначеності.

– інституційна спроможність податкових органів стає не менш важливою, ніж якість самих норм. Навіть добре виписане законодавство не забезпечує ефективного оподаткування фінансового сектору без аналітичних інструментів, сучасних ІТ-систем та підготовлених кадрів, здатних працювати з комплексними фінансовими операціями.

– подальший розвиток нормативно-правового забезпечення має рухатися в напрямі гармонізації податкових норм із регуляторними стандартами фінансового нагляду. Це передбачає узгодження дефініцій, підходів до класифікації операцій, принципів оцінки ризиків, що знизить транзакційні витрати для фінансових установ і підвищить прозорість для держави [12].

Таким чином, нормативно-правова база оподаткування фінансового сектору виступає не лише «технічним» набором норм, а й ключовим інструментом податкового управління, від якого залежить ефективність фіскальної політики, стабільність фінансової системи та інтеграція країни в глобальний фінансовий простір.

Фінансовий сектор України переживає глибоку трансформацію, яка визначається як внутрішніми інституційними змінами, так і впливом зовнішніх шоків, зокрема воєнного стану, глобальної економічної турбулентності та інтеграційних процесів. Зважаючи на те, що фінансові установи є одним із ключових каналів формування державних доходів, аналіз сучасного стану галузі стає важливим елементом оцінки ефективності податкового управління. Важливо відзначити, що останні роки характеризуються поступовим скороченням кількості банківських установ та консолідацією ринку. Цей процес спричинив зменшення конкуренції, але підвищив стійкість тих установ, що залишилися. Разом з тим він призвів до концентрації податкових надходжень у невеликої групи найбільших банків, які формують домінуючу частку податку на прибуток фінансового сектору. Така концентрація створює вразливість для бюджету, оскільки навіть локальні кризи в окремих системно важливих установах можуть спричинити різке падіння фіскальних надходжень.

Паралельно з цим небанківський сектор, попри активне нормативне оновлення, демонструє нерівномірну динаміку розвитку. Страхові компанії, кредитні спілки та фінансові компанії залишаються менш прозорими та менш стабільними, ніж банки, що позначається на їхньому податковому потенціалі. Суттєвою проблемою є низька якість корпоративного управління та недостатня капіталізація, які провокують коливання фінансових результатів і, відповідно, нестабільність податкових надходжень. Аналіз співвідношення валових доходів фінансових установ та їхнього податкового внеску свідчить про те, що фактичний рівень фіскального навантаження на сектор є нижчим, ніж номінально визначений законодавством, насамперед через значні коригування фінансових результатів на резерви, операційні збитки та облікові різниці.

Важливою тенденцією є також високий ступінь залежності податкової бази фінансового сектору від макроекономічних циклів. У періоди економічного

спаду банки формують значні резерви під кредитні ризики, що зменшує оподатковуваний прибуток, навіть якщо їхні операційні доходи залишаються стабільними. Це означає, що податкові надходження від фінансових установ мають виражену контрциклічну поведінку: бюджету найбільше потрібні кошти у кризовий період, а саме тоді фінансовий сектор демонструє спад фіскального внеску. Такий дисбаланс порушує принцип передбачуваності податкових доходів і ставить перед державою завдання створення механізмів компенсації таких коливань.

Отже, нинішній стан фінансового сектору формує складний контекст для податкового управління. Структурна концентрація ринку, циклічність прибутковості, асиметрія розвитку банківського та небанківського сегментів, а також висока чутливість сектору до макрополітичних змін створюють багатопланову систему ризиків. Це вимагає переходу від традиційного підходу, що спирається на історичні дані, до більш передбачуваної моделі податкового прогнозування, здатної враховувати як внутрішні, так і зовнішні шоки.

Податкове адміністрування у фінансовому секторі має подвійний характер. З одного боку, законодавство передбачає достатньо розгалужену систему контролю, яка має забезпечувати повноту обчислення податкових зобов'язань. З іншого — реальна практика свідчить, що механізми, які формально відповідають міжнародним стандартам, насправді не завжди забезпечують належну якість контролю. Причина цього полягає не стільки у слабких нормативних положеннях, скільки в обмежених інституційних можливостях органів податкового адміністрування.

Фінансові установи діють у середовищі високого рівня регуляції та внутрішнього комплаєнсу, що змушує їх підтримувати достатньо якісний облік та звітність. Це сприяє загальній дисципліні, але одночасно створює ілюзію прозорості. На практиці обсяги фінансових операцій є настільки значними, а їх структура настільки складною, що навіть детальна звітність не гарантує аналітичної зрозумілості для податкових органів. Одна з ключових проблем — невідповідність між обсягом даних, які отримує ДПС, та можливістю їхнього глибокого аналітичного опрацювання. Податковий контроль часто обмежується перевіркою формальних відповідей, у той час як складні операції з деривативами, сек'юритизацією або структурованими продуктами залишаються поза увагою [7].

У порівнянні з країнами ЄС, українська система адміністрування має суттєві обмеження. В багатьох державах використовуються моделі ризик-орієнтованого нагляду, де оцінка податкових ризиків фінансових установ здійснюється на основі багатофакторних математичних моделей, включаючи показники ліквідності, структури активів, ступінь концентрації операцій та історію поведінки платника податків. В Україні ризик-орієнтована система формально існує, однак за своєю суттю вона залишається інструментом технічної вибірки, а

не аналітичного прогнозування. Це значно знижує її здатність виявляти складні схеми ухилення від оподаткування чи агресивного податкового планування.

Ситуація ускладнюється також тим, що податкові органи часто тлумачать норми законодавства з позиції максимальної фіскальної доцільності, що призводить до правової непередбачуваності для фінансових установ. Податкові спори у сфері оподаткування банків і страхових компаній нерідко виявляють суперечливі підходи судової практики, що ще більше підвищує нормативну невизначеність. У результаті адміністрування набуває реактивного характеру: податкові органи переважно реагують на існуючі порушення, замість того щоб запобігати їм за допомогою аналітики та моделювання ризиків.

Аналітичний огляд дає підстави стверджувати, що формальна модернізація адміністрування не означає підвищення його фактичної ефективності. Сучасній системі бракує інституційної спроможності, аналітичної функції та інтеграції з регуляторними органами фінансового сектору. Для реального підвищення ефективності необхідний перехід від нагляду, спрямованого на виявлення помилок, до моделі, що ґрунтується на глибокому аналізі фінансової поведінки та ризиків.

Податкові ризики у фінансовому секторі мають багатовимірний характер, який значно ускладнює їх ідентифікацію та контроль. Важливо усвідомлювати, що ці ризики не зводяться лише до умисного ухилення від оподаткування. Значна їх частина виникає через складність фінансових операцій, розбіжності між податковими і бухгалтерськими стандартами, а також через постійні зміни у регуляторному середовищі. Наприклад, різні методики формування резервів під кредитні ризики у бухгалтерському обліку та податковому законодавстві створюють суттєві тимчасові й постійні різниці, які можуть трактуватися по-різному залежно від підходів податкових органів та аудиторів. Такі різниці стають джерелом суперечок і створюють ризик донарахування податкових зобов'язань [6].

Окрему складність становлять операції з фінансовими інструментами, особливо з похідними активами та складними структурованими продуктами. Багато таких операцій не мають однозначного податкового трактування, а визначення моменту виникнення доходу або витрат часто залежить від тлумачення економічного змісту операції. Ця ситуація створює велику зону дискреції для податкових органів, що, у свою чергу, підвищує ризики для платників податків.

Значним джерелом податкових ризиків є також міжнародний аспект діяльності фінансових установ. Виконання вимог BEPS, CRS, FATCA, а також стандартів боротьби з відмиванням коштів стає дедалі складнішим завданням, яке потребує високого рівня технічної підготовки та координації між різними підрозділами фінансових компаній. Водночас будь-яка помилка, неточність у звітності чи несвоєчасне розкриття інформації може спричинити суттєві санкції, а також репутаційні втрати. Податкові органи також стають залежними від якості

міжнародного обміну даними: неточності або неповнота інформації можуть призвести до неправильного оцінювання ризиків або хибних податкових рішень (табл. 1).

Таблиця 1. Ключові параметри податкового управління у фінансовому секторі України та їх аналітична оцінка

Аналітичний параметр	Змістовна характеристика	Виявлені проблеми та суперечності	Аналітичні висновки
Структура фінансового сектору	Консолідація банківського сектору, нерівномірний розвиток небанківських установ, значна частка державних банків	Надмірна концентрація податкових надходжень у кількох великих установах; нестабільність небанківського сектору	Податкова база є вразливою до структурних шоків; бюджет залежить від обмеженого кола платників
Динаміка фіскальних надходжень	Прибутковість фінансових установ коливається залежно від макроекономічної ситуації та регуляторних змін	Контрциклічність податкових надходжень; значний вплив резервування на оподатковуваний прибуток	Поточна система не забезпечує прогнозованості фіскальних надходжень у кризові періоди
Якість податкового адміністрування	Існує розгалужена система контролю, впроваджені електронні сервіси	Контроль переважно формальний; недостатній рівень аналітичної спроможності ДПС	Адміністрування технологічно модернізоване, але результативність обмежена аналітичними бар'єрами
Ризик-орієнтований підхід	Формально впроваджений; використовується для відбору платників до перевірок	Низька ефективність моделей ризику; відсутність глибоких поведінкових та фінансових індикаторів	Ризик-орієнтованість є декларативною, потребує перебудови на аналітичні та прогнозні моделі
Міжнародні стандарти (BEPS, CRS, FATCA)	Впроваджуються поступово; фінансові установи адаптують внутрішні системи	Значні витрати на комплаєнс; можливі прогалини у трактуванні норм; фрагментарність імплементації	Міжнародні вимоги підвищують прозорість, але створюють додаткове навантаження та ризики для установ
Податкові ризики	Формуються через складність операцій, нормативну асиметрію та міжнародні вимоги	Розбіжності між обліком і оподаткуванням; залежність від тлумачення норм; слабка координація між регуляторами	Ризики системні; потребують узгодження норм і розвитку аналітичної компетентності податкових органів

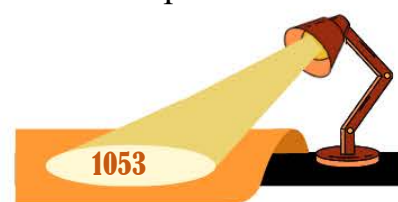
Узагальнюючи, можна стверджувати, що податкові ризики фінансових установ формуються не лише через недосконалість норм, а й через незбалансованість інституційних підходів, асинхронність регуляторних змін та різну інтерпретацію економічних явищ у податковому та фінансовому праві. Ці ризики мають системний характер, і їхня мінімізація можлива лише за умови переходу до моделі податкового управління, що ґрунтується на єдиному інформаційному просторі, узгодженій термінології, передбачуваній правозастосовній практиці та високій аналітичній культурі органів контролю. В іншому разі податковий ризик залишатиметься невід’ємним елементом діяльності фінансових установ, а податкове адміністрування — недостатньо ефективним.

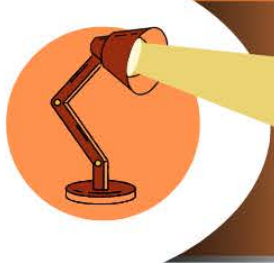
Податкове регулювання фінансового сектору в різних країнах світу розвивалося неоднозначно, однак можна виокремити кілька концептуальних моделей, які становлять інтерес для аналізу та потенційної адаптації в Україні. У країнах Європейського Союзу простежується тенденція до комплексного узгодження податкового та пруденційного регулювання, де податкові правила нерідко відображають логіку фінансового нагляду. Такий підхід дає змогу зменшити розрив між бухгалтерським, регуляторним і податковим трактуванням фінансових операцій. Наприклад, підходи ЄС щодо оподаткування резервів, фінансових деривативів, страхових премій ґрунтуються на принципі економічної субстанції, що мінімізує можливість довільного трактування фінансових результатів.

Натомість країни англосаксонської моделі роблять акцент на стабільності податкових правил та мінімальному втручанні держави у діяльність фінансових установ. Тут пріоритетом є передбачуваність і довгострокова нейтральність оподаткування, що створює сприятливі умови для розвитку фінансових ринків та інновацій. Проте навіть у цих юрисдикціях стрімкий розвиток цифрових технологій і фінтеху змусив держави посилити контроль за ризиковими операціями, включно з оподаткуванням криптовалют, платформеного кредитування та інших новітніх фінансових інструментів.

Універсальним трендом став перехід до принципової моделі регулювання («principles-based regulation»), яку активно просувають OECD та G20 у межах проекту BEPS [8, 11]. Сутність цієї моделі полягає в орієнтації на економічний зміст операцій, а не на формальні юридичні конструкції. У фінансовому секторі ця логіка набуває критичного значення, адже складні продукти, такі як сек’юритизація активів, структуровані деривативи чи операції перестраховування, можуть бути сконструйовані таким чином, щоб формально відповідати нормам, але фактично приховувати реальний фінансовий ризик або податкову вигоду.

Аналіз провідних міжнародних практик свідчить, що найуспішнішими є ті системи, де податкове регулювання органічно вплетене в загальні механізми фінансового нагляду, а податкові органи володіють розвиненими аналітичними інструментами. Саме відсутність такої інтеграції є однією з ключових причин

низької якості податкового управління в Україні. Впровадження міжнародних стандартів без адаптації до національних реалій створює додаткові ризики для фінансових установ, оскільки складність вимог зростає, а інституційна спроможність контролю залишається обмеженою. У цьому сенсі запозичення світового досвіду має відбуватися не шляхом механічного перенесення норм, а через формування цілісної моделі, що поєднує принциповість підходів, технологічну модернізацію та узгодженість між регуляторами.

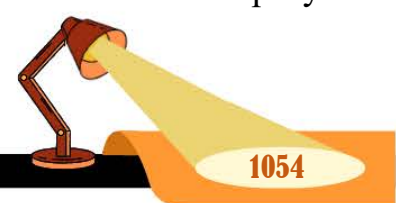
Вдосконалення податкового адміністрування у фінансовому секторі України є передусім інституційним завданням. Хоча нормативна база поступово розширюється і формально наближається до європейських стандартів, реальна практика контролю часто залишається традиційною, реактивною та орієнтованою на документальні невідповідності. Водночас фінансовий сектор давно перейшов до моделі високочастотних операцій, цифрових платформ і комплексних ризиків, що потребує аналітичного підходу, здатного відстежувати не лише факти порушення, а й передумови їх виникнення.

Ключовим завданням для держави є формування повноцінної ризик-орієнтованої системи, яка ґрунтуватиметься не на технічних індикаторах, а на багатофакторних моделях, що враховують структуру активів, характер фінансових потоків, поведінкові аномалії та специфіку окремих сегментів ринку. У поєднанні з автоматизованими системами моніторингу це дозволило б змістити акцент контролю з масових вибіркового перевірок у бік точкового аналізу операцій, які створюють потенційні ризики для податкової системи. При цьому важливою умовою ефективності є розвиток кадрового потенціалу ДПС, оскільки жодна система ризик-менеджменту не буде повноцінною без фахівців, здатних інтерпретувати фінансові дані у контексті податкових ризиків.

Окремої уваги потребує проблема нормативної асиметрії, яка виникає внаслідок розбіжностей між бухгалтерськими, регуляторними та податковими стандартами. Її подолання можливе лише через створення спільних методологічних підходів, які б дозволили податковим і фінансовим регуляторам використовувати однакові категорії, принципи класифікації та критерії оцінки операцій. Така синхронізація зменшить імовірність конфліктного тлумачення норм і знизить навантаження на комплаєнс-функції фінансових установ.

У цьому контексті важливим стає також підсилення аналітичної функції держави. Ефективне податкове управління неможливе без створення єдиного інформаційного середовища, яке б інтегрувало дані податкових органів, регуляторів, фінансової розвідки та органів фінансового моніторингу. Інтероперабельність баз даних може стати тим фактором, який забезпечить якісний стрибок у точності оцінки податкових ризиків і дозволить перейти від пасивної моделі контролю до проактивної.

Фінансовий сектор функціонує в умовах постійного балансу між стабільністю регулятивного середовища та необхідністю відповідати макрофінансовим

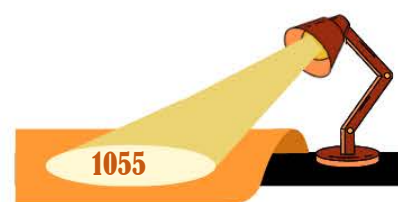
викликам. Оптимізація податкового навантаження не означає його зменшення, натомість вона ґрунтується на пошуку такої конфігурації податкових механізмів, яка б водночас забезпечувала достатні надходження до бюджету та не створювала стимулів до тінізації або агресивного податкового планування. Одним із найважливіших аспектів оптимізації є передбачуваність податкової політики, яка уможлиблює довгострокове фінансове планування з боку банків і страхових компаній.

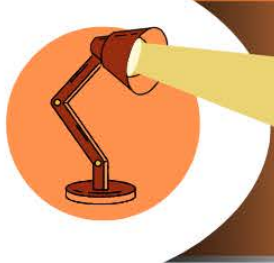
Суттєві податкові ризики виникають також через недостатню прозорість правозастосовної практики. Фінансові установи часто стикаються з різними підходами до тлумачення норм у податкових спорах, що знижує рівень правової визначеності та стимулює надмірну консервативність у податковому плануванні. Вирішення цієї проблеми потребує не лише оновлення нормативної бази, а й систематизації судової практики, формування стабільної доктрини тлумачення норм і запровадження більшої відкритості рішень податкових органів щодо складних операцій. Чим більш передбачуваним стане правозастосування, тим нижчим буде рівень податкових ризиків у секторі.

Особливе значення має оптимізація міжнародних податкових взаємодій. Фінансові установи працюють у глобальному середовищі, тому їхня податкова поведінка залежить не лише від українських норм, а й від міжнародних зобов'язань. Високий рівень вимог BEPS, CRS та FATCA вже сьогодні змушує банки та страхові компанії інвестувати значні ресурси у комплаєнс, однак ефективність цих інвестицій може бути забезпечена лише за умови належної координації державних органів у сфері міжнародного обміну інформацією. У протилежному випадку фінансові установи залишатимуться в зоні невизначеності, що створюватиме додатковий фіскальний та операційний ризик.

Підсумовуючи зміст цього підрозділу, можна стверджувати, що оптимізація податкового управління у фінансовому секторі можлива лише за умови системного поєднання трьох компонентів: передбачуваності податкової політики, узгодженості регуляторних стандартів та високого рівня аналітичної спроможності податкових органів. Саме ця конфігурація дозволяє мінімізувати податкові ризики, забезпечити стабільність фіскальних надходжень і водночас підтримати розвиток фінансового сектору.

Висновки. Проведене дослідження податкового управління у фінансовому секторі дозволило комплексно оцінити особливості функціонування цього сегменту, виявити системні недоліки чинного механізму оподаткування та сформулювати науково обґрунтовані підходи до його модернізації. Здійснений теоретичний аналіз показав, що податкове управління у фінансовому секторі має багатовимірний характер, у межах якого взаємодіють фіскальні, регуляторні та інституційні інтереси держави. Специфіка фінансових операцій, їхня складність і висока динамічність обумовлюють необхідність таких податкових інструментів, які здатні враховувати економічну субстанцію операцій, а не лише їхню

формальну юридичну конструкцію. Водночас узгодженість податкового регулювання з нормами фінансового нагляду залишається фрагментарною, що створює підґрунтя для нерівномірного правозастосування.

Аналіз сучасного стану фінансового сектору України засвідчив наявність структурних дисбалансів, що безпосередньо впливають на формування податкової бази. Концентрація ринку навколо кількох найбільших банків, нерівномірний розвиток небанківських фінансових установ, висока чутливість до макроекономічних шоків та зміни регуляторних підходів формують вразливість податкових надходжень, роблячи їх непередбачуваними та контрциклічними. Ці чинники свідчать про те, що традиційні моделі адміністрування, які орієнтуються на історичні дані, не можуть забезпечити достатнього рівня прогнозованості та стабільності фіскальної політики.

Дослідження ефективності податкового адміністрування показало істотний розрив між технічною модернізацією податкової служби та аналітичною здатністю контролювати складні фінансові операції. Хоча електронні сервіси і ризик-орієнтовані системи формально впроваджені, їх практична ефективність залишається обмеженою через нестачу глибоких аналітичних інструментів і недостатню координацію з регуляторами фінансового сектору. Податкові органи часто зосереджуються на формальних елементах контролю, що не дозволяє ідентифікувати складні схеми ухилення та агресивного податкового планування. У таких умовах податкові ризики фінансових установ не лише зберігаються, а й посилюються через нормативну асиметрію між бухгалтерськими, регуляторними та податковими стандартами.

Порівняльний аналіз міжнародних практик дав змогу визначити ключові орієнтири, на які має зважати Україна у подальшій модернізації податкового управління. Найуспішнішими є моделі, де податкове регулювання інтегроване у систему фінансового нагляду, а податкові органи володіють високорозвиненими аналітичними функціями. Концепція «економічної сутності» операцій, на якій базуються стандарти OECD та практика країн ЄС, створює підґрунтя для більш точного визначення податкових зобов'язань і мінімізації зловживань. Для України адаптація цих підходів означає перехід від фрагментарного реагування до системного й проактивного регулювання.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що вдосконалення податкового управління у фінансовому секторі можливе лише за умови подолання інституційної розрізненості, модернізації аналітичних інструментів та узгодження податкових норм із регуляторними стандартами. Розбудова ефективної моделі потребує комплексного підходу, який включає підвищення передбачуваності податкової політики, формування інтегрованого інформаційного середовища та посилення спроможності податкових органів працювати зі складними фінансовими операціями. Результатом таких змін має стати не лише зміцнення фіскальної стабільності держави, але й підвищення довіри учасників фінансового ринку, що є необхідною умовою довгострокового економічного розвитку України.

Література:

1. Базельські принципи банківського нагляду: Basel Core Principles for Effective Banking Supervision. – Basel: Bank for International Settlements, 2012.
2. Директива ЄС 2011/16/EU щодо адміністративного співробітництва у сфері оподаткування: Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation // Official Journal of the European Union. – 2011. – L 64. – P. 1–12.
3. Директива ЄС Solvency II (2009/138/EC) щодо регулювання та нагляду за діяльністю страхових компаній // Official Journal of the European Union. – 2009. – L 335. – P. 1–155.
4. Закон США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA): Foreign Account Tax Compliance Act, USC Title 26. – Washington: Congress of the United States, 2010.
5. Керівництво ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних компаній та податкових служб: OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. – Paris: OECD Publishing, 2022.
6. Краковська, А. Є. (2024). Компетенція контролюючих органів щодо адміністрування податків і зборів в умовах цифровізації . Академічні візії, (38). вилучено із <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1662>
7. Краковська, А. Є. (2025). Правове регулювання діяльності органів податкового контролю в сучасних умовах. Академічні візії, (40). вилучено із <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1714>
8. План протидії розмиванню податкової бази та переміщенню прибутку (BEPS): OECD Base Erosion and Profit Shifting Action Plan. – Paris: OECD Publishing, 2013.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
10. Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2020. – № 25. – Ст. 180.
11. Стандарт автоматичного обміну податковою інформацією (CRS): OECD Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters. – Paris: OECD Publishing, 2014.
12. Ткачик, Ф., & Сербін, О. (2025). Європейські тенденції та українські реалії оподаткування банківських установ. Економіка та суспільство, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-112>

References:

1. Basel Committee on Banking Supervision. (2012). Core principles for effective banking supervision. Basel: Bank for International Settlements.
2. Council of the European Union. (2011, February 15). Council Directive 2011/16/EU on administrative cooperation in the field of taxation. Official Journal of the European Union, L 64, 1–12.
3. European Parliament, & Council of the European Union. (2009, November 25). Directive 2009/138/EC (Solvency II) on the taking-up and pursuit of the business of insurance and reinsurance. Official Journal of the European Union, L 335, 1–155.
4. Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA), 26 U.S.C. §§ 1471–1474. (2010). Washington, DC: Congress of the United States.
5. Krakovska, A. Ye. (2024). Kompetentsiia kontroliuiuchykh orhaniv shchodo administruvannya podatktiv i zboriv v umovakh tsyfrovizatsii [Competence of controlling bodies regarding administration of taxes and fees in the conditions of digitalization]. Akademichni vizii – Academic Visions, (38). Retrieved from <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1662> [in Ukrainian].

6. Krakovska, A. Ye. (2025). Pravove rehuliuвання diialnosti orhaniv podatkovoho kontroliu v suchasnykh umovakh [Legal regulation of the activity of tax control bodies in modern conditions]. Akademichni vizii – Academic Visions, (40). Retrieved from <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1714> [in Ukrainian].
7. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2013). Action plan on base erosion and profit shifting (BEPS). Paris: OECD Publishing.
8. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2014). Standard for automatic exchange of financial account information in tax matters (CRS). Paris: OECD Publishing.
9. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). OECD transfer pricing guidelines for multinational enterprises and tax administrations. Paris: OECD Publishing.
10. Tkachyk, F., & Serbin, O. (2025). Yevropeiski tendentsii ta ukraïnski realii opodatkuвання bankivskykh ustanov [European trends and Ukrainian realities of taxation of banking institutions]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-112> [in Ukrainian].
11. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. (2010, December 2). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 2011(13–14, 15–16, 17), Art. 112 [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy Pro zapobihannya ta protydiu lehalizatsii dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu terorizmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia [Law of Ukraine on prevention and counteraction to legalization (laundering) of the proceeds from crime, terrorism financing and financing of proliferation of weapons of mass destruction]. (2019, December 6). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 2020(25), Art. 180 [in Ukrainian].

